

LBRIS

We know
books

**ABDULRAZAK
GURNAH
PARADIS**

Traducere din limba engleză și note
ANDREEA NĂSTASE

LITERA

București

1

Băiatul mai întâi. Îl chema Yusuf, și plecase de acasă în al doisprezecelea an de viață. Își amintea că era anotimpul secetos, când fiecare zi era leită celei de dinainte. Flori neașteptate înfloreau și mureau. Insecte bizare se strecurau afară de sub pietre și se zvârcoleau până la moarte sub razele de foc. Soarele făcea arborii din depărtare să tremure în aer și casele să se înfioare și să se umfle, disperate să respire. Nori de praf se înălțau la fiecare pas mai apăsător, iar orele zilei erau învăluite într-o nemișcare tăioasă. Își amintea din anotimpul secetos momente precise ca acelea.

Atunci zări doi europeni pe peronul gării, primii pe care-i văzuse vreodată. Nu se sperie, cel puțin la început. Mergea des la gară, ca să vadă trenurile intrând zgornos și elegant, după care le aștepta să-și facă ieșirea demnă la ordinele impiegatului indian dotat cu fanioane și fluiere. Yusuf aștepta câteodată ore întregi apariția trenului. Cei doi europeni așteptau și ei, stând sub un umbrar de pânză, cu bagajele și niște cutii cu aspect important stivuite ordonat în apropiere. Bărbatul era masiv, atât de înalt încât trebuia să-și aplece capul ca să nu atingă pânza sub care se adăpostea de soare. Femeia stătea mai în spate, la

umbră, cu fața lucind de transpirație ascunsă parțial de două pălării. Bluza albă cu volane era închisă cu nasturi la gât și la încheieturile mâinilor, iar fusta lungă îi atingea pantofii. Și ea era înaltă și masivă, dar în alt fel. Dacă ea arăta ca un bulgăre maleabil, ca și când ar fi putut să-și schimbe forma, el părea sculptat dintr-o singură bucată de lemn. Se uitau în direcții diferite, ca și când nu s-ar fi cunoscut. Yusuf o văzu pe femeie ducându-și batista la buze ca să îndepărteze cojile de piele uscată. Fața bărbatului era marmorată cu roșu, iar ochii lui se plimbau agale peste peisajul gării înghesuite, observând magaziile din lemn și uriașul steag galben având în mijloc o pasăre neagră fioroasă. Yusuf avu răgazul să-l studieze. Apoi însă, bărbatul se întoarce și-i observă privirea cercetătoare. Întâi se uită în altă parte, dar peste câteva clipe ochii săi reveniră asupra băiatului. Yusuf încremenise parcă. Dintr-odată, bărbatul își dezgoli dinții într-un rânjet involuntar și-și încovoie degetele ca pe niște gheare. Yusuf luă în seamă avertismentul și o rupse la fugă, mormăind cuvintele pe care fusese învățat să le spună când avea nevoie urgentă de ajutorul lui Dumnezeu.

Anul acela când plecase de acasă fusese și anul când carii roseseră stâlpii verandei din spate. Tatăl lui dădea câte un pumn mânios în stâlpi ori de câte ori trecea pe lângă ei, informându-i că știa ce puneau la cale. Carii lăsau în lemn urme asemenea brazdelor ce marcau tunelurile săpate de animale în albia torentului uscat. Stâlpii sunau a gol ori de câte ori îi lovea Yusuf și răspândeau în aer granule minuscule de putregai. Când puștiul bombănea că-i e foame, mama lui îi spunea să mănânce cari.

- Mi-e foame, se văita într-o litanie compusă de el însuși, pe care o recita tot mai posomorât de la un an la altul.

- Mănâncă niște cari, îi sugera mama, râzând apoi de reacția lui teatrală de scârbă. Haide, poți să te îndopi cu ei oricând. Nu te teme c-o să te împiedic.

Ca să-i arate ce glumă jalnică făcuse, el ofta în maniera dezabuzată pe care o testa în ultima vreme. Uneori mâncau oase, pe care mama le fierbea ca să facă o supă lungă la suprafața căreia luceau stelute rare de grăsime, pe când în adâncuri pândeau bulgări spongioși de măduvă. În cel mai rău caz primeau doar tocăniță de bame, dar, oricât de flămând ar fi fost, Yusuf nu putea înghiți sosul cleios.

Tot atunci începuseră și vizitele unchiului Aziz. Venea rar și stătea puțin, de obicei însoțit de un grup pestriț de călători, hamali și muzicanți. Poposea împreună cu ei în lungile călătorii pe care le făcea de la ocean până la munți, până la păduri și lacuri și peste câmpiile aride și dealurile stâncoase și golașe din interior. Expedițiile lui erau adeseoriacompaniate de tobe și tamburine și corni și *siwa*¹; când alaiul său intra în oraș animalele se răspândeau înnebunite care-ncotro, iar copiii o luau razna. Unchiul Aziz emana un miros straniu, o combinație de piele de animal și parfum, rășină și mirodenii, plus un alt miros, mai greu de definit, care-l ducea pe Yusuf cu gândul la pericol. Ținuta lui obișnuită consta dintr-un

¹ Instrument muzical din fildeș, alamă, lemn sau corn de antilopă, utilizat în comunitățile din estul Africii ca simbol al autorității

*kanzu*¹ subțire, croit lejer din bumbac fin, și o tichie croșetată împinsă spre ceafă. Cu ifosele lui de rafinement și atitudinea sa politicoasă, impasibilă, părea mai curând un plimbăreț la ceas de seară sau un credincios în drum spre moschee decât un negustor care-și croise drum prin tufe spinoase și cuiburi de vipere care scuipau venin. Chiar și în vârtoarea sosirii, în haosul și dezordinea lăzilor rostogolite, înconjurat de hamali obosiți și gălăgioși și angroșiți vigilenți, cu gheare ascuțite, unchiul Aziz reușea să fie calm și în largul lui. De data asta însă venise singur.

Lui Yusuf îi făceau întotdeauna plăcere vizitele unchiului. Tatăl lui spunea că era o adevărată onoare, deoarece era un negustor bogat și renumit – *tajiri mkubwa*² –, dar, oricât de binevenită ar fi fost onoarea, și mai important era faptul că, ori de câte ori trecea pe acolo, unchiul Aziz îi dădea negreșit o monedă de zece anna. Băiatului nu i se cerea nimic altceva decât să se înfățișeze la momentul potrivit. Unchiul Aziz venea la el, îi zâmbea și-i dădea bănuțul. Și lui Yusuf îi venea să zâmbească de fiecare dată, dar se abținea, gândindu-se că nu s-ar fi convenit. Pielea netedă a unchiului Aziz și mirosul lui plin de mister îl fascinau. Chiar și după ce pleca, parfumul lui rămânea în aer câteva zile.

În a treia zi a vizitei, era limpede că se apropia plecarea. În bucătărie era o forfotă neobișnuită și se simțeau aromele inconfundabile ale ospățului. Mirodenii dulci puse la prăjit, sos de nucă de cocos fierbând la foc mic,

¹ Cămașă lungă albă purtată de bărbați în Africa de Est

² Foarte bogat (în swahili în original)

chifle și turte, biscuiți în cuptor și carne clocotind pe plită. Yusuf se ținea aproape de casă, în caz că mama avea nevoie de ajutor la gătit ori îi solicita opinia în privința vreunui fel. Știa că-i aprecia părerile în aceste chestiuni. Sau poate uita să amestece într-un sos, ori rata momentul în care uleiul pus la încins începea să tremure, iar legumele trebuiau puse în tigaie. Era o treabă deloc ușoară, fiindcă, deși ținea să supravegheze treburile din bucătărie, nu voia ca mama să-l surprindă trândăvind pe-acolo. Atunci l-ar fi trimis să facă diverse comisioane, ceea ce l-ar fi putut împiedica să-și ia rămas-bun de la unchiul Aziz. Moneda de zece anna își schimba proprietarul tocmai în momentul plecării, când unchiul Aziz își întindea mâna spre a fi sărutată și-l mângâia pe Yusuf pe capul aplecat. Apoi, cu o ușurință îndelung exersată, strecura bănuțul în palma puștiului.

De obicei, tatăl lui era la muncă până după prânz. Yusuf presupuse că avea să-l aducă pe unchiul Aziz cu el, așa că-i rămânea timp berechet. Tatăl lui administra un hotel, aceasta fiind cea mai recentă dintre numeroasele afaceri prin care încercase să-și facă un nume și să se îmbogățească. Când era binedispus le povestea despre alte proiecte care ar fi trebuit să-i aducă prosperitatea, făcându-le să pară ridicole. Alteori Yusuf îl auzea plângându-se că viața lui o luase pe o cale complet greșită și că tot ce încercase se sfârșise cu un dezastru. Hotelul, de fapt o ospătărie cu patru paturi curate în camera de la etaj, se afla în orașelul Kawa, unde locuiau de peste patru ani. Înainte de asta trăiseră în sud, în alt orașel dintr-o zonă agricolă unde tatăl lui ținea o prăvălie. Yusuf își amintea un deal înverzit și umbrele îndepărtate

ale munților și un bătrân care stătea pe un taburet în fața prăvăliei, brodând tichii cu fir de mătase. Veniseră la Kawa deoarece localitatea înflorise atunci când nemții o transformaseră în depou pentru calea ferată ce urma să ducă spre podișul din interior. Însă avântul trecuse rapid, iar acum trenurile opreau numai ca să se alimenteze cu lemne și apă. În ultima lui călătorie, unchiul Aziz folosisse linia spre Kawa, după care o luase spre vest pe jos. În următoarea sa expediție, spunea, avea să meargă atât cât era posibil pe calea ferată înainte de a o apuca spre nord-vest sau nord-est. Încă se puteau face afaceri bune în ambele părți, zicea. Uneori, Yusuf își auzea tatăl bombănind că întregul oraș se ducea dracului.

Trenul spre coastă pleca la începutul serii, și Yusuf își închipuia că unchiul Aziz avea să fie la bord. Ghicise din atitudinea lui că unchiul Aziz era în drum spre casă. Dar nu puteai niciodată să fii sigur în privința oamenilor; la fel de bine putea să ia trenul spre munți, care pleca la mijlocul după-amiezii. Yusuf era pregătit pentru ambele situații. Tatăl lui se aștepta să-l vadă la hotel în fiecare după-amiază, după rugăciunile de la prânz – ca să afle cum se gestionează afacerea, îi explicase, și să învețe să trăiască pe picioarele lui; în realitate, trebuia să-i ajute pe cei doi tineri care spălau vasele, făceau curat în bucătărie și le duceau mâncarea clienților. Bucătarul hotelului bea și înjura și persecuta pe toată lumea, în afară de Yusuf. Se întrupea în toiul unei tirade presărate cu ocări ca să-i zâmbească mieros atunci când îl zărea, dar puștiul tot se temea de el și tremura în fața lui. În ziua aceea nu se duse la hotel, nici nu-și făcu rugăciunile de prânz; în vîpia cumplită, nu credea că ar fi catadicsit cineva să-l

caute. În loc de asta, se ascunse prin colțurile umbrite și în spatele cotețului găinilor din curtea din spate, până când mirosurile sufocante stârnite de praful de la începutul după-amiezii îl obligară să plece. Se piti în magazia de lemne de lângă casă, un loc cu umbre purpurii și acoperiș de paie boltit, unde ascultă furișarea precaută a șopârllelor în timp ce pândea cu mare atenție clipa înmânării celor zece anna.

Liniștea și întunericul din magazie nu-l descumpăneau, deoarece era obișnuit să se joace singur. Tatăl lui nu-i dădea voie să se joace prea departe de casă. „Suntem înconjurați de sălbatici“, îi spunea. „Washenzi, care nu cred în Dumnezeu, ci venerează duhuri și demoni ce trăiesc în copaci și în pietre. Nimic nu le place mai mult decât să răpească plozi și să-i folosească după bunul-plac. Sau o să te duci cu ceilalți, cărora nu le pasă, trântori și copii de trântori, iar aceia n-o să aibă grijă de tine și-o să te lase la îndemâna câinilor sălbatici. Stai aici, unde ești în siguranță, astfel încât să te vadă tot timpul careva.“ Tatăl lui Yusuf prefera ca el să se joace cu copiii prăvăliașului indian din cartier, doar că micii indieni îi aruncau cu nisip în ochi și-și băteau joc de el când încerca să se apropie. „*Golo, golo*“, intonau, scuipând în direcția lui. Uneori stătea cu grupurile de băieți mai mari care pierdeau vremea la umbra copacilor sau sub streșinile caselor. Îi plăcea compania lor, deoarece întotdeauna spuneau glume și râdeau. Părinții lor lucrau ca *vibarua*¹ pentru nemți pe șantierul căii ferate, trudeau cu ziua la capătul de linie sau făceau pe hamalii pentru călători și

¹ Muncitori cu ziua (în swahili în original)

comercianți. Erau plătiți doar pentru cât munceau, și uneori nu era nimic de muncit. Yusuf auzise de la băieți că nemții îi spânzurau pe cei care nu vedeau destulă hărnicie. Dacă erau prea tineri ca să-i spânzure, le tăiau boașele. Nemții nu se temeau de nimic. Un puști zise că tatăl lui văzuse un neamț vârându-și mâna în mijlocul flăcărilor fără să se ardă, ca și când ar fi fost o fantomă.

Părinții lor veneau de pretutindeni, din munții Usambara de la nord de Kawa, de lângă fabuloasele lacuri din vestul regiunii înalte, din savanele sfâșiate de război de la sud, precum și de pe coastă. Băieții râdeau de ei, ironizându-le cântecele de muncă și descriindu-și unii altora felul dezgustător în care miroseau când ajungeau acasă la sfârșitul zilei. Născoceau porecle pentru locurile de unde se trăgeau părinții lor, denumiri comice și răutăcioase pe care le foloseau ca să-și bată joc unii de alții. Uneori se băteau, rostogolindu-se și lovindu-se și provocându-și reciproc durere. Dacă li se iveria ocazia, cei mai mari lucrau ca slujitori sau băieți de prăvălie, dar în cea mai mare parte a timpului stăteau la umbră și căutau prin resturi, așteptând să devină destul de puternici încât să facă o muncă de bărbat. Yusuf stătea cu ei când îl lăsa, ascultându-le conversațiile și făcându-le comisioane.

Ca să-și treacă vremea bârfeau sau jucau cărți. De la ei află Yusuf prima oară că bebelușii trăiesc în mădulare. Când un bărbat vrea un copil, vără bebelușul în burta unei femei, unde are mai mult loc să crească. Nu era singurul căruia această poveste i se părea incredibilă; își scoteau penisurile și le măsurau în timp ce dezbaterea se încingea. În curând uitau de bebeluși, căci deveneau mai interesante penisurile ca atare. Băieții mai mari erau

mândri să și le expună și-i sileau pe cei mai mici să-și arate micile *abdalla* spre distracția generală.

Uneori jucau *kipande*. Yusuf era prea mic ca să i se dea voie să lanseze, pentru că vârsta și forța determinau ordinea aruncătorilor, dar ori de câte ori i se permitea se alătura mulțimii de jucători care alergau frenetic pe terenul prăfos după bucata zburătoare de lemn. Într-o zi, tatăl lui îl văzuse fugind pe stradă într-o gloată isterică de copii care voiau cu toții să prindă *kipande*. Îl străfulgerase cu o privire de dojană și-l plesnise înainte de a-l trimite acasă.

Yusuf își făcuse o *kipande* și adaptase regulile astfel încât să se poată juca de unul singur. Adaptarea consta în faptul că el ținea și locul celorlalți jucători, cu avantajul că așa putea să lanseze ori de câte ori avea chef. Alerga de colo-colo pe stradă în fața casei, țipând surescitat și încercând să prindă o *kipande* pe care tocmai o aruncase în aer cât de sus putea, ca să-și lase timp să ajungă în dreptul ei.